

עדות ארכיאולוגית לשיעור זמן חימוץ

כתב: ראובן פרידמן – קרני שומרון (כ"ג טבת תשפ"א)

נשלח כדף יומי למשפחה (פסחים מו, ע"א).

היום נדלג באופן זמני לדף היומי של היום ולסוגיה המוכיחה את חשיבותה של הארכיאולוגיה כפרשנית התלמוד.

למדנו על אותו תלמיד אשר הכין בצק בפסח, השאיר את הבצק בביתו והלך לשבת לפני רבו ללמוד תורה (פסחים ז, ע"א). ענין זה הובא להלכה ברמב"ם (חמץ ומצה ג, י), ושאלנו: כיצד מצב כזה אפשרי?! אנחנו ממהרים בעשיית מצות תוך 18 דקות, איך יתכן שלתלמיד זה יש מספיק זמן ללכת לבית המדרש של רבו, לשבת לפניו ללמוד ועוד לחזור הביתה לבצק - כל זה בתוך 18 דקות?!

"כדי שילך אדם ממגדל נוניא לטבריא מיל" - מאמר של רבי אבהו, אמורא ארץ ישראלי אשר פעל בתחילת המאה הרביעית ורבה של קיסריה, בשם רבי שמעון בן לקיש מראשוני אמוראי ארץ ישראל אשר פעל במאה השלישית.

הנושא הוא קביעת שיעור ברירת מחדל (default) להחמצת בצק. זה המקור ל-18 דקות. במידה ובצק עומד במנוחה בשיעור הזמן הזה, הבצק נחשב לחמץ ללא קשר למראהו או מצבו.

ההלכה הזאת קובעת שיעור זמן של הליכה ממגדל נוניא לטבריא ומגדירה את מרחק הליכה הזה כ-"מיל". הרמב"ם קובע שזמן הליכה של מיל בהליכה בינונית הינה 24 דקות (פירוש המשנה פסחים ג, ב; ראה גם קרבן פסח ה, ט). לכתחילה אנחנו פוסקים כשיטת השלחן ערוך שזמן הליכה מיל הינו 18 דקות (אורח חיים תנט, ב; ראה משנה ברורה וביאור הלכה שם).

להזכירכם, המידה של מיל רומי הינו כ-1,479 מטר מאז המאה הראשונה לפני הספירה, זמן רב לפני עריכת המשניות על ידי רבי. הגענו ל-18 דקות לפי חישוב קצב הליכה של כמעט 5 ק"מ לשעה, קצב הליכה סביר בהחלט.

יוסף בן מתתיהו מספר שאנשי העיירה טריכאי (מקום המלחת הדגים), היא העיירה המזוהה כמגדל נוניא (מגדל של הדגים) של חז"ל, מרדו נגד הרומאים במרד החורבן ונאלצו לברוח לים הכנרת בספינות הדייג שלהם. הרומאים בנו ספינות, רדפו אחרי המורדים והרגו אותם בקרב ימי (מלחמות היהודים ספר שלישי, פרק י, 462-542). לאחר הקרב הכפר נכנע. עד לפני כ-15 שנה בלבד מיקומו של מגדל נוניא ההיסטורית לא היה ידוע לנו. כמו כן, הרמב"ם והכפתור ופרח לא זיהו את מקומו.

לפני כ-15 שנה, לאחר שהשטח נרכש על ידי אנשי הכנסיה הקתולית, החלו חפירות ארכיאולוגיות שנערכו לקראת בניית מלון לצליינים נוצרים בחוף הכנרת לרגלי המושבה מגדל מצפון לטבריה. בחפירות התגלתה עיר נמל, בתים עם מקוואות, שוק דגים עם בריכות להמלחת דגים ובית כנסת מתקופת בית שני. האתר זוהה כטריכאי/מגדל נוניא היהודית אשר מרדה במרד החורבן. להרחבה ראו

<https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%92%D7%93%D7%9C%D7%90>

בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו החל משנות החמישים של המאה הקודמת, נחפרה טבריה העתיקה מתקופת המשנה והתלמוד כולל שערי העיר, תיאטרון, בית מרחץ ואתר שזוהה כבית מדרשו של רבי יוחנן וריש לקיש.

היום יש באפשרותנו לחשב את המרחק במעוף הציפור ממגדל נוניא לטבריה, שהוא כ- 6.3 ק"מ (כ- 4.25 מילים רומיים). ברור לגמרי שאין אדם מסוגל ללכת מרחק כזה ב-18-24 דקות!

עינינו רואות שהמרחק שציין רבי שמעון בן לקיש אינו מיל אלא הרבה יותר מזה, וכנראה ה"מיל" המופיע בתלמוד לפנינו חסר מספר לפניו (ארבעה מיל?). זמן ההליכה של מרחק זה, שהוא שיעור הזמן לחימוץ, הינו לפחות 1:17 - 1:42 שעות (בחישוב 4.25 מיל לפי קצב ההליכה של הרמב"ם והקצב המהיר יותר של השלחן ערוך!). כמו כן, זמן החמצת בצק בדרך הטבע (מראה סימני חימוץ, דהיינו הכסיף או נעשה סדקים) הינו קרוב יותר לשעה, ולא 18-24 דקות.

אכן בירושלמי (פסחים ג, ב), שיעור הזמן שמחמיץ בצק הינו "עד כדי הילוך ארבעת מיל", שהוא קרוב מאד למרחק שחישבנו בין מגדל נוניא לטבריה על סמך הממצא הארכיאולוגי.

לאור כל זה, מעשה התלמיד שהניח את בצקו כדי ללכת וללמוד אצל רבו מובן לגמרי!